

Läkartidningen

Citeras som: [Läkartidningen. 2013;110:CCF7](#)
Läkartidningen.se 2013-05-10

DEBATT

Säker tillgång till mat och vatten prioriterad fråga för Arktis

Arktis förändras, dels beroende på mänskliga aktiviteter i regionen, dels på grund av den globala klimatförändringen. Under det svenska ordförandeskapet i Arktiska rådet 2011–2013 har säker tillgång till mat och vatten varit en prioriterad fråga.

Birgitta Evengård
professor i infektionssjukdomar, ordförande i ARCUM (Arktiskt centrum vid Umeå universitet)
Birgitta.Evengard@climi.umu.se

Lena Nilsson
fil dr folkhälsovetenskap, ARCUM (Arktiskt centrum vid Umeå universitet)

Gia Destouni
professor i hydrologi, Stockholms universitet; svensk representant i IASC (International Arctic Science Committee)

Arktis befinner sig i förändring. Dessa förändringar beror på mänskliga aktiviteter i regionen och på den globala klimatförändringen, som märks först och mest i norr till exempel där den sibiriska tundran övergår i gräsbevuxen terräng. Djur och människor som bor i den här delen av världen är redan påverkade av förändringarna och kommer att förbli så under lång tid framöver. Ursprungsbefolkningar runt om i Arktis samlar sig i protester, nu senast i Kanada. De många ursprungsbefolkningarna i Arktis lever ofta nära naturen och är därför mer sårbara än andra, men även samhällen med god infrastruktur påverkas av miljöförändringar. I Sverige märkte vi nyligen detta, när närmare 100 000 personer i Östersund och Skellefteå med omgivningarna vintern 2010–2011 fick koka sitt vatten under månader på grund av att en parasit (*Cryptosporidium*) kom in i vattnet. Olika slags system behöver kontrolleras regelbundet, så att säkra datatolkningar kan ges till beslutsfattare, för att vidta åtgärder i tid för ökad säkerhet.

Området som administreras av Arktiska rådet. (Karta: Winfried K Dallmann, Norska polarinstitutet)

Under det svenska ordförandeskapet i Arktiska rådet 2011–2013 har säker tillgång till mat och vatten varit en prioriterad fråga. Det handlar om allmän tillgång till mat och vatten, om tillgängligheten för individerna och om säkerhet, det vill säga att vi inte ska bli sjuka eller få i oss miljögifter när vi äter och dricker. Nu övertar Kanada ordförandeskapet och vi vill poängtera vikten av att Sverige vid överlämnandet lyfter fram behovet av att Arktiska rådet fortsätter att prioritera den problematik och de indikatorer vi tar upp.

För folkhälsan är det viktigt att alla har råd att äta en hälsosam mat. I de nordligaste delarna av Kanada är det dubbelt så dyrt att äta enligt kostrekommendationerna jämfört med i syd. I Sverige har vi ingen officiell kunskap om motsvarande skillnader, men i pensionärsrörelsens (PRO) senaste matkasseundersökning fanns den dyraste livsmedelsbutiken i norra Sverige.

Många fler exempel visar på brister i vår kunskap beträffande säker tillgång till mat och vatten. I Sverige dricker till exempel var tionde person ett vatten som inte är kontrollerat av någon central myndighet. När det gäller livsmedelsburna sjukdomar är mörkertalet stort. I samband med Cryptosporidium-epidemin registrerades dessutom fler fall bland kvinnor än bland män (57 respektive 43 procent). Varför var det så? Finns det könsskillnader i hur olika livsmedelsburna sjukdomar drabbar samhället?

Sverige är en del i det arktiska samarbetet, som berör en tredjedel av vår totala landyta och 6 procent av vår befolkning (det vill säga Norrbottens och Västerbottens län). Vi har många gemensamma angelägenheter med övriga arktiska länder; det vill säga Finland, Ryssland, Alaska (USA), Canada, Grönland (Danmark), Island och Norge. År 1996 bildades Arktiska rådet (Arctic Council), där utrikesministrar och representanter för de åtta arktiska ländernas nordligaste urfolk regelbundet samlas för att diskutera sådana angelägenheter.

Miljögifter och global uppvärmning är centrala frågor i Arktiska rådet, och internationella expertgrupper som AHHEG/SDWG (med inriktning mot människors hälsa och livsvillkor), och AMAP/HHAG (med inriktning mot miljöövervakning) förbereder underlag för diskussionerna.

Ett sätt att göra detta är att arbeta med så kallade indikatorer. Indikatorer används för att visa på förändringar i samhället, både önskade (till exempel resultatet av hälsoinriktade samhällsinsatser) och oönskade (till exempel effekter av klimatförändringen). I en färsk rapport (tillgänglig på <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:585006>) har vi i samarbete med dessa expertgrupper bland annat beskrivit olika indikatorer för säker tillgång till mat och vatten, som vi tillsammans bedömt vara användbara i ett arktiskt internationellt sammanhang.

Vi rekommenderar Arktiska rådet att i en första fas stödja en gemensam satsning med fokus på följande tolv indikatorer:

-
- Hälsosam vikt
 - Andel av traditionell mat i kosten
 - Förekomst av jägare/fiskare/samlare/renskötare i familjerna/hushållen
 - Matkostnader
 - Livsmedelsburna sjukdomar
 - Miljögifter i mat
 - Sötvattentillgång räknat per invånare
 - Tillgång till kranvatten

- Vattenburna sjukdomar
- Miljögifter i vatten
- Andel av befolkningen som har tillgång till kvalitetssäkrat vatten
- Lagstiftning om så kallade »water safety plans«, som förespråkas av WHO.

I framtiden bör även andra indikatorer utvecklas och en internationell gemensam insats göras för att effektivt och vetenskapligt baserat samla in och tolka data från arktiska nationer och regioner. Vi förespråkar även ett fortsatt samarbete i Arktiska rådet, särskilt när det gäller miljögifter i mat och vatten. Vi vill också peka på möjligheterna att använda befintliga biobanker för detta syfte, eller att bygga upp nya internationella biobanker med inriktning mot övervakning av säker tillgång till mat och vatten i Arktis.

KOMMENTARER (0)

KOMMENTERA

ADRESS: Läkartidningen, Box 5603, 114 86 Stockholm TELEFON: 08-790 33 00 E-POST: webmaster@lakartidningen.se CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE: Pär Gunnarsson FAKTURAADRESS: Läkartidningen Förlag AB, FE515, PLF1020, 105 69 Stockholm